

lünde, "Dâğdâr-ı tîr-i gamzendir gönül ey meh-cebîn" mısraı ile başlayan bir diğer bestesi, "Bir hoş-hıram tâze civan aldı gönlümüz" mısraı ile başlayan ağır semâisi, "Bileydi derd-i derûnum o fitne-cû dilber" mısraı ile başlayan yürük semâisiyle bir saz semâisi örnek verilebilir. Ayrıca dinî sahada Ahmet İrsoy'un evsat usulünde, "Mâsivâyı terkedip geldik bu bâb-ı tâhire" mısraı ile başlayan cumhur ilâhisi de bu makamın örneklerindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâkî Nâsır Dede, *Tedkik u Tahkik*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242, vr. 27^a; Mehmed Hâşim, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 31-32; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 159-160; IV, 250; Arel, *Türk Musikisi*, s. 220-223; Özkan, *TMNÜ*, s. 166-167, 297-300.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

GÜLME

Klasik kaynaklarda genellikle, "sevinçin veya psikolojik açıdan rahatlanmanın bir ifadesi olarak dişler görünecek biçimde yüzün gerilmesi" şeklinde tarif edilen gülmenin hafif derecede olanına **tebessüm**, yüksek sesle olanına **kahkah** denildiği belirtilir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥk" md.; *et-Ta'rifât*, "dĥk" md.; *Tâcû'l-'arûs*, "dĥk" md.). Kindî, gülme-yi tabii bir fiil olarak göstermiş ve hem fizyolojik hem de psikolojik tezahürlerine göre tarif etmiştir (*Resâ'il*, I, 126). İbn Sînâ'ya göre gülme, nâtik nefsin amelî gücünden doğan tepkisel bir durum olup insan türünü ifade eden bir özellik taşıyor. Meselâ, "İnsan gülün bir varlıktır" denildiğinde "gülün" kavramı bütün insanlar için ortak ve ayrılmaz bir özelliği gösterir (*en-Necât*, s. 330-331).

Kur'an-ı Kerim'deki bazı örneklerden, insanın sevindirici bir haber, ilginç bir gelişme karşısında gülmesinin tabii olduğu anlaşılmaktadır (bk. Hüd 11/71; en-Neml 27/18-19). Güldürenin de ağlatanın da Allah olduğunu ifade eden âyet (en-Necm 53/43) hem gülme ve ağlamanın tabiiliğini, hem de aynı varlıkta zıt tabiatları yaratan kudretin büyüklüğünü belirtmektedir. Gülmenin bir alay ve aşağılama ifadesi olduğuna işaret eden âyetler de vardır (el-Mü'minün 23/109-110; ez-Zuhruf 43/47; en-Necm 53/59-60). Dünyada müşrikler alaycı tavırlarla müminlere gülmüşlerdi; âhirette ise gülme sırası müminlere gelecek (el-Mutaffifin 83/29-36) ve o gün bazı yüz-

Bilesik
gülzar
makamının
seyir örneği

ler gülerken bazı yüzleri keder kaplayacaktır (Abese 80/38-41).

Gülme, insana has bir davranış olarak aynı zamanda insan karakterini belirleyici bir nitelik ve beşerî ilişkilerde sıkça görülen bir tavır olmasından dolayı İslâm ahlâkıyla ilgili kaynaklar bu kavramı inceleme konusu yapmıştır. Hz. Peygamber'in nükteli sözler, ilginç çelişkiler, sürpriz gelişmeler ve diğer bazı hareketler karşısında tebessüm ettiğine ve güldüğüne dair hadisler vardır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "bsm", "dĥk" md.leri; Abdülhay el-Kettânî, I, 118-119; III, 162-167). Bu hadisler, onun yumuşak tabiatının yanı sıra hoşgörüsünü de yansıtmaktadır (meselâ bk. Buhârî, "Edeb", 68, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 22). Ancak söz konusu hadislerde Resül-i Ekrem'in gülmesinin tebessüm şeklinde olduğu, ayrıca güler yüzlü oluşuyla yanındakilere sevinç ve huzur verdiği belirtilir (Buhârî, "Edeb", 68; "Tefsîr", 46/2; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 134; Tirmizî, s. 120-124). Konuyla ilgili hadisleri de dikkate alan İslâm ahlâkçıları, gülmenin hem insan tabiatına hem de ahlâka ve edebe uygun olduğunu belirtirler. Râgıb el-İsfahânî, ahlâk konularını oldukça gerçekçi bir yaklaşımla incelediği *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a* adlı eserinde (s. 285) bazı ilginç olaylar karşısında insanın gülmesini ona ait temel bir özellik sayar. Modern açıklamalara da uygun düşen bir yaklaşımla böyle durumlarda gülmenin zihnini düşünme faaliyetinin ortaya çıkardığı bir tepki olduğunu, nitekim düşünme gibi gülmenin de yalnız insanda görüldüğünü, fakat mizah gibi gülmede de dengeyi korumanın güç olduğunu belirtir. Bundan dolayı ahlâkçılar, normal şartlarda gülmemenin veya gülme eğilimini bas-

tırmanın insanı sevimsizleştirdiğine, ancak çok gülmenin de kişinin şahsiyet ve vakarını zedelemek, önemli meseleleri ciddiye almamak, gaflete yol açmak gibi sonuçlar doğurduğuna, özellikle ağır şakalar yaparken, alay ve gıybet ederek gülmenin insanlar arasında düşmanlığa yol açtığına dikkat çekmişlerdir (bk. Mâverdi, s. 302; Gazzâlî, III, 127-132, 147).

Tasavufî kaynaklarda gülme kalbi katılaştıran, âhireti unutturan bir davranış olarak değerlendirilmiş, ağlayarak göz yaşı dökme veya hüznü görünme ruh selâmeti için gerekli kabul edilmiştir (bk. AĞLAMA).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "dĥk" md.; a.mlf., *ez-Zerî'a ilâ mekârimi's-şerî'a*, Kahire 1405/1985, s. 285; *et-Ta'rifât*, "dĥk" md.; *Tâcû'l-'arûs*, "dĥk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "bsm", "dĥk" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "dĥk" md.; Buhârî, "Edeb", 68, "Tefsîr", 46/2, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 6; Müslim, "Fezâ'ilü's-şahâbe", 22, 134; Tirmizî, *Muhtâşarü's-Şemâ'ilü'l-Muhammediyye*, Kahire 1405, s. 120-124; Kindî, *Resâ'il*, I, 126; İbn Sînâ, *en-Necât* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1364 hş., s. 330-331; Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 302; Gazzâlî, *İhyâ* (Beyrut), III, 127-132, 147; İbn Hacer, *Fethü'l-bâr* (Sa'd), XXII, 300-301; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâttübü'l-idâriyye* (Özel), I, 118-119; III, 162-167.

MUSTAFA ÇAĞRICI

GÜLNAR HANIM

Türkler'e dostluğu
ve İslâmiyet'e saygısı ile
Türkiye'de çok sevilmiş
Rus sarkiyatçısı.

1854'te doğdu. Kazan'a yerleşmiş, büyük arazi ve emlak sahibi bir asilzade ailesine mensup olan, bu şehrin bir süre belediye başkanlığında bulunmuş Fran-

sız asıllı Kont Lebedev ile evliliğinden dolayı Olga de Lebedev diye anılan Gülnar Hanım'ın asıl adı Olga Sergeevna Lebedeva'dır. Türkçe'deki yayınlarında kullandığı Gülnar takma adının yanı sıra öbür ismi Olga de Lebedef yahut Olga dö Lebedef şekillerinde geçer. Kontes unvanını taşıyan Olga Lebedeva, Türkler'in çok beğendiği kültür ve faziletlerine sevgisi dolayısıyla Gülnar adını benimsemiş, ilk zamanlar Türkiye'de yalnızca bu ad altında tanınmak istemiş, daha sonra okuyucu önüne gerçek adıyla çıktığında da Türkçe eserlerinde Gülnar'ı daima baş adı olarak muhafaza etmiştir. Mektuplarında ve bazı Türk yazarlarının eserleri için kaleme aldığı önsözlerde ise ismini tek başına Gülnar diye göstermiştir. Bu ismi seçişinde, yetiştiği bölgedeki Tatar kadınları arasında yaygın olan Gülbahar, Gülnisâ gibi isimlerden gelme bir tesir sezilir.

Kazan'da Tatarlar'ın çoğunlukta olduğu bir çevre içinde yetişmesi, arazi ve mülklerinde çalışan çok sayıda Tatar ile devamlı münasebet içinde bulunması dolayısıyla erken yaşta Tatarca'yı öğrendiği gibi 1877-1878 Türk-Rus Savaşı'nda esir düşen Türk subayları ile, zaman zaman gittiği ve bazı yazı denemelerini kendilerine gösterdiği Petersburg'daki Türk elçiliği mensuplarından gördüğü yardımlarla Türkiye Türkçesi'ni yazı dili seviyesinde öğrenmeye çalışmıştır. Kazan Üniversitesi'ni bitirmiş olan Gülnar Hanım'ın şarkiyatçı formasyonu kazanmasında Kazanlı âlim ve müellif Kayyûm Nâsırî'nin önemli bir rolü vardır. Onun bu yoldaki kültüründe, Kazan Üniversitesi'ne bağlı Arkeoloji, Tarih ve Etnografya Cemiyeti'ne devamının da ayrıca bir payı bulunmaktadır. Burada tanıştığı âlim ve münevver şahsiyetler arasında tarihçi Şehâbeddîn-i Mercânî'yi özellikle zikretmek gerekir. Ana dili dışında sekiz dokuz yabancı dil öğrenmiş olan

Olga de Lebedef, Türk kültürüne ve İslâmî değerlere karşı ilgisinin sevgiyle esasında kendi kendini yetiştirmiş sayılır. Almanca, İngilizce, fevkalâde yazıp konuştuğu Fransızca, bir de İtalyanca ve Rumca yanında Tatarca, Osmanlıca, Farsça ve Arapça'yı bilmesi, kendisine devrinde her şeyden önce bir "polyglot" olma unvanını kazandırır. Onun Sanskritçe'yi dahi öğrendiği kaydedilmektedir. Ayrıca altı çocuk annesi olmak gibi ailevi durumuna mukabil seçkin bir yazar olarak gösterdiği varlık, Batı edebiyatı yanında İslâm edebiyatları alanındaki kültürü, onun kendi kendini yetiştirmekteki kabiliyet ve iradesini ortaya koymaktadır. Üzerinde ilk Rus kadın şarkiyatçısı olmak gibi bir sıfat ve şeref de taşır.

1886'da *Kābusnâme*'nin Rusça tercümesini yayımlayarak adını şarkiyat âleminde duyurmaya başlayan Gülnar Hanım'ın Türkiye'de tanınması ve şöhret bulması, 1889'da Stockholm'de toplanan VIII. Milletlerarası Müsteşrikler Kongresi'nde Ahmed Midhat Efendi'nin kendisiyle tanışması sayesinde olur. En verimli devresine bu tarihten sonra giren Gülnar Hanım, kongrenin Stockholm'den sonra Norveç'in başşehri Christiana'daki (Oslo) safhasından başlayarak beraberce kararlaştırdıkları üzere Avrupa'nın belli belli merkezlerini içine alan ve 1 Ekim 1889'da Paris'te ayrılışlarına kadar dört hafta süren seyahat boyunca birlikte gezip dolaştığı Ahmed Midhat Efendi'yle Doğu ve Batı medeniyeti, bu iki âlem arasındaki ahlâk ve kültür farkları, İslâmiyet ile diğer dinlerin karşılaştırılması gibi konular üzerinde görüş alışverişinde bulunur. Türk aydın çevresi, gönüllü Türk sevgisiyle dolu bu bilgin kadının varlığını Ahmed Midhat Efendi'nin kongre vesilesiyle kaleme aldığı *Avrupa'da Bir Cevlân* adlı eserinden öğrenir.

Eser henüz tefrika halinde iken (*Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3463, 2 Cemâziyevvel 1307/25 Kânunuevvel 1889), çıkan kısımdan itibaren Türk okuyucusunun ilk defa tanıştığı Gülnar Hanım, tefrika bir yandan ilerleyip 1890'da ayrıca kitap haline geldiğinde artık bütün siması ile belirir ve az bir zaman içinde ilgi merkezi olur. Birbirlerinden ayrılmalardan bu yana mektuplaşmaları sürdüğü sırada İstanbul'u ziyaret edeceğine dair çıkan haberler dolayısıyla merakla beklenen Gülnar Hanım, tefrika daha devam etmekte iken bütün bir kışı geçirmek üzere 13 Ekim 1890'da Odesa üzerinden İstanbul'a geldi (*Tercümân-ı*

Hakikat, nr. 3679, 1 Rebülâhîr 1308/15 Teşrînievvel 1890). İstanbul'da özellikle Türk aile hayatını ve Türk kadınının yaşayışını yakından tanımak, bunun için seçkin çevrelerle temas kurmak isteyen Gülnar Hanım, gelişinden üç hafta kadar sonra Ahmed Cevdet Paşa'nın ailesini ziyaret etti. Cevdet Paşa'nın, edebiyat ve basın dünyasında esas adını gizli tutarak yeni yeni görünmekte olan kızı Fatma Aliye ile tanıştı. Fransızca olarak yaptıkları bu ilk görüşmede Gülnar Hanım'ın söylediklerini Fatma Aliye babasına naklettiğinde Cevdet Paşa bunları çok dikkate değer bulduğu için kızıdan bu konuşmayı yazıya dökmesini isteyip Mâbeyn'e arzetti (BA, Yıldız Tasnifi, Ks. 18, Evr. nr. 553/540, Zrf. nr. 93, Kar. 38, 25 Rebülevvel 1308 [8 Kasım 1890] tarihli arıza). Daha sonra yıllarca bir dostlukla sürecektir bu ilk tanışıklığın ardından, Gülnar Hanım'ın kaldığı otelde Cevdet Paşa ailesini kahvaltıya davet etmesi münasebetiyle Cevdet Paşa'nın bunu haber verdiği ve bu hususta hükümdardan gereken müsaade için Mâbeyn'e yazdığı arz tezkiresi de eldedir (BA, Yıldız Tasnifi, Ks. 31, Evr. nr. 27/5, Zrf. nr. 27, Kar. 79).

Gülnar Hanım, bazı hazır tercüme ve yazılarını gelişinin hemen haftasından itibaren *Tercümân-ı Hakikat* gazetesine, tanıdığı takma adı yanında artık Madam Olga de Lebedef adı da yer almış olarak ilkin tefrika, ardından da kitap şeklinde peş peşe ortaya koymaya başladı (hal tercümesi hakkındaki bütün yazılarda bu eserlerden çoğunun daha kendisi gelmeden önce İstanbul'da yayımlanmış olduğunun söylenmesi tamamen yanlıştır; bunların, aşağıda tarafımızdan ayrıları ve günleriyle tesbit edilen yayın tarihleri bu iddiaların asılsızlığını kesinlikle göstermektedir).

Bir süreden beri Batı medeniyetine yönelmiş komşu milletler oldukları halde Osmanlılar ile Ruslar'ın fikir ve edebiyat alanında birbirlerini tanımamalarını ve bu bakımdan aralarında alışveriş bulunmamasını iki taraf için de mühim bir eksiklik sayan Gülnar Hanım işe Rus edebiyatını tanıttaklar eserler vermekle başlamıştı. İstanbul'da geçirdiği yedi ay kadar bir zaman esnasında yoğun bir çalışma içine giren Olga Lebedeva'nın yaptığı iş, Puşkin ve Lermentof tercümelemleri yanında küçük bir Puşkin monografisi kaleme almak gibi yalnız Rus edebiyatı ile sınırlı kalmaz, aynı zamanda Batı'da İslâmiyet aleyhindeki yanlış yargı ve zanlara karşı yazılmış reddiye ve

Gülnar Hanım (II. Abdülhamid'in verdiği Şefkat nişanı ile)

müdafaa-nâmeleri Türk okuyucusuna kazandırmak gayretini de beraberinde taşır. Bu maksatla, Rusya'daki İslâmî otoritelerden Kazan müslüman cemaati müftüsü müderris Atâullah Bâyezidof'un Batı efkârı umumiyasını muhatap tutarak Rusça kaleme almış olduğu iki eserinin de ardına tercümelerini ortaya koyar.

Onun, bir yabancı olduğu halde Türkçe'yi kullanmaktaki mahareti daha başından dikkatleri çekmişti. Basılan ilk üç kitabı ile birlikte daha sonrakine de birer önsöz yazan Ahmed Midhat, ifade bakımından gerekli düzeltmeleri yapması ricasıyla bunların birkaçını daha Stockholm'de buldukları sırada kendisine verdiği bahsettiği Gülnar Hanım'ın Türkçe'sinin üzerinde fazla kalem oynatmaya pek de ihtiyaç göstermediğini belirtir. Eserden esere gittikçe daha açıldığını kaydettiği ifadesinin, kendi okumuş yazmışlarımızda dahi görülebilecek bazı hataları üzerinde yaptığı müdahale ve düzeltmeleri birer rötüş kabilinden sayar. İstanbul'daki ikamet sırasında kendisinden Osmanlıca dersi aldığı, Rusça'dan olan tercümelelerinin bazılarında müşterek imzası görünen *Tercümân-ı Hakikat* muharriri Ahmed Cevdet'in yaptığı işin, ona yazı dilindeki Arapça ve Farsça unsurlar etrafında şive ve üslup bakımından bir yardım olduğu bellidir. Hasib Efendi'den Farsça görmüş olması için de aynı şey söylenebilir.

Gülnar Hanım, sırf Türk okuyucusuna hitap eden bu yayım faaliyetini devam ettiren bir yandan da 1891 Eylülünde Londra'da toplanacak IX. Müsteşrikler Kongresi için geniş bir hazırlık ve çalışma içine girmişti. İslâmiyet ve Türk sosyal hayatıyla ilgili bazı tebliğlerin yanı sıra kongrenin tedkikine sunmak üzere *Anthologie orientale* adında büyük bir çalışmayı sürdürdüğü de o günlerin havadisleri arasındadır. Belirtildiğine göre, Osmanlı edebiyatından başka eski ve yeni Fars ve Arap edebiyatlarından seçme parçaları bir araya getiren, metinlerin Arap harfleriyle verilmesi yanında Latin harflerine çevrilmiş olarak tercüme ve açıklamalarını da içine alan esere Ahmed Midhat Efendi de katkıları ile yardımcı olmaktadır. Bütün bu faaliyeti arasında Gülnar Hanım, Fatma Aliye Hanım'ın önce tefrika, sonra kitap olarak yayım sahasına yeni çıkmış *Nisvân-ı İslâm* adlı eserinin de Paris'te basılmak üzere Fransızca'ya tercümesini hazırlar.

Hakkında basında çıkan haberler ve Türk ailelerinden başka Beyoğlu'nun seçkin çevreleriyle olan temasları vasıtasıyla şöhreti ve etrafındaki alâka gittikçe genişleyen Gülnar Hanım'ın çalışmaları, Türkiye'deki muhabirleri vasıtasıyla Avrupa basınında da akis bulmakta gecikmemişti. Bu cümleden olarak Belçika'da çıkan *L'Opinion* gazetesinin Türkiye haberleri kısmında kendisinden övgü ile bahsedilirken konuşup yazacak derecede on yabancı dil bilmesi yanında Türkçe'de mükemmel yazılar ve eserler kaleme aldığı, Rus edebiyatını Türkler'e tanıtmaya kadar Avrupa'nın her tarafında meçhul kalmış Osmanlı edebiyatını da kendi ülkesine tanıtmak gibi bir vazife üstlenmiş olduğu belirtilen Olga de Lebedef'in sahip bulunduğu meziyet ve kabiliyetleriyle hayret verici bir sima olduğu ifade edilir ("*Gülnar Hanım ve Opinion Gazetesi'ne Lâzime-i Teşekkür*", *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3815, 24 Şaban 1308/4 Nisan 1891).

Üzerine topladığı ilgi Batı basınında daha da artan Gülnar Hanım'ın ününün Amerika'ya kadar uzandığı, kendisinden *Tercümân-ı Hakikat* vasıtasıyla oradaki bir mecmua için bir yazı istendiği de devrin havadisleri arasında görülmektedir. Fakir çocuklara yardım gayesiyle çıkan bu mecmuaya "Bir Yetimin Şükranesi" adıyla İngilizce yazdığı makalede, kimsesi olmayan çocuklar Batı âleminde düşkün ve himayesiz kalırken öksüzler ve yetimler hakkında Kur'an-ı Kerim'in buyruğuna İslâm'da böyle çocukların nasıl himaye ve şefkat gördüğünü belirtmesi dikkati çeker (*Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3867, 1 Zilkade 1308/7 Haziran 1891).

Gülnar Hanım'ın tatlı Türkçe'siyle kısa bir müddet içinde meydana koyduğu eserler II. Abdülhamid'e takdim edilerek kendisine sultan tarafından ikinci rütbeden Şefkat nişanı verildi.

Ahmed Midhat Efendi ile tanışmadan evvel Gülnar Hanım'ın daha önce 1881'de İstanbul'a gelmiş olduğu ve tanınmış Rus yazarların eserlerinin Türkçe tercümelerini meydana getirmek gayesiyle geniş bir yayım programı gerçekleştirmek istemiş de o vakit sansürün buna müsaade etmemesi yüzünden bu teşebbüsün neticesiz kaldığı yolunda Rus kaynaklarında yer alan bir rivayet vardır. Rus İlimler Akademisi'nin "Yerli Türkologlar" (*Otoçestvenniĭ Tyurkologov*) adlı biyografi sözlüğünün "Lebedeva" maddesinde de onun o tarihte Puşkin'den yayımlamak istediği tercümelere, siya-

sî ve dinî Rus düşünceleri bakımından propaganda hizmeti görebileceği şüphesiyle neşir izni verilmediği kaydedilir. Ancak daha sonra Gülnar Hanım'ın, başta Puşkin olmak üzere muhtelif Rus yazarlarından yaptığı tercümelelerin gazete tefriki yapıldıktan başka ayrıca kitap olarak da basılması, üstelik yayımlanan bu eserleri dolayısıyla kendisinin sultan tarafından madalya ile taltif edilmesi bu rivayeti zayıflatır gibi görünür. Yahut burada, 1877-1878 Türk-Rus Savaşı'nın acılarının çok taze olduğu o devirden bu yana geçen zaman içinde değişen bir tutum bahis konusudur. Bu rivayet ihtiyatla karşılanırsa da gerçekleştirdiği Puşkin, Lermentof ve Tolstoy tercümelelerinden birkaç sene geçtiği sıralarda onun Tolstoy'a 1 Ağustos 1894 tarihli bir mektubunda İstanbul'daki sansürün müdahalelerinden şikâyet ettiği (A. Şişman, *Lev Tolstoy i Vostok*, Moskva 1960, s. 407) göz ardı edilmemelidir. Gülnar'ın eserlerini gazetesinde yayımlaması, onu kadın olarak yüceltişi ve kendisiyle olan yakın dostluğu sebebiyle Ahmed Midhat Efendi'nin o vakitler Rus casusu diye jurnallenmiş olduğuna dair bilgi de (Ahmed Râsim, *Muharrir, Şair, Edib*, İstanbul 1924, s. 208-209) bu bakımdan mânalı gözükür.

1891 yılı Mayıs ortalarında ülkemizden ayrılıp Kazan'a dönen Gülnar Hanım beş ay sonra 12 Ekim 1891'de İstanbul'a tekrar geldi. Gelişyle ilgili haberde, onun sağlık sebebiyle kısları mutedil memleketlerde geçirme ihtiyacında olduğunun özellikle belirtilmesi dikkat çekicidir (*Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3975, 10 Rebülevvel 1309/14 Teşrinievvel 1891). Altı buçuk ay bulacak olan bu defaki ikametinde, daha önce başlamış olduğu Puşkin tercümelelerine bir yenisini daha ilâve etmekle beraber çalışmalarının ağırlığını hayatta olan bir yazar olarak Tolstoy'un eserlerine verdi.

Osmanlı Türklüğü'nün dil ve edebiyatına, maddî ve mânevî faziletlerine hayran olduğu devrin basınında her fırsatta ifade edilen Gülnar Hanım'dan Türk yayım organları kendilerine yazı "lutfetmesi"ni beklemişler, onu yazar kadroları içinde görmeyi arzulamışlardır. Önceki gelişinde İstanbul'dan ayrıldığı sıralar kendisine, bir nüshasının en başında resmîyle birlikte övücü bir yazı ayıran *Servet-i Fünûn* mecmuası, onun bu münaşebetle Kazan'dan yolladığı "Haziran 1307" (1891) tarihli teşekkür mektubunu koyarken göndereceği yazıları sayfa-

larında yayımlananın kendileri için bir şeref olacağını ifade eder (SF, nr. 19, 18 Temmuz 1307, s. 220-221). Gülnar Hanım çeşitli meşgaleleri arasında bu ricayı, Rus edibi Vasili Andreiviç Jukovskiy'den mecmua için yaptığı "Hakikaten İyi ve Mesud Adam Kimdir?" adlı tercümeyle cevaplandırır (SF, nr. 56, 26 Mart 1308, s. 50-52). Sonraki yıllarda da bu ricalardan birine daha muhatap olan Gülnar Hanım, içinde bulunduğu zihni yorgunluk dolayısıyla bunu karşılayacak durumda olmadığı için özür diler (Hanımlara Mahsus Gazete, nr. 16, 12 Teşrinievvel 1311, s. 3-4). İstanbul'daki yayın hayatının tabikini ihmal etmeyen Gülnar Hanım, bu arada Ahmed Hikmet'in [Müftüoğlu] Madame La Baronne Staffe'dan kısmen tercüme, kısmen adapte ettiği *Tuvalet ve Letâif-i A'zâ* adlı kitaba (İstanbul 1309, s. 3-7), eserin Türk kadınlarına faydalı olacağı düşüncesiyle bir takriz yazmak gibi cemilelerden de geri kalmaz.

Gülnar Hanım, bu defaki gelişinde arkasında geniş bir sevgi çemberi, mektuplaşmalarla sürecektir dostluklar ve hayranlıklar bırakarak 2 Mayıs 1892'de İstanbul'dan ayrıldı (*Tercümân-ı Hakikat*, nr. 4144, 6 Şevval 1309/3 Mayıs 1892). Haberde onun on-on beş günlüğüne Paris'e gittiği bildiriliyordu.

Gülnar Hanım'ın hayatında 1890 yılından bu yana akademik faaliyetler gittikçe ön plana geçer. 29 Şubat 1890'da Petersburg'da Şarkiyat Cemiyeti'ni (Obşestva Vostokovedennia) kurmuş, Batı'da Societé Russe des Etudes Orientales, bizde de Tedkikât-ı Şarkıyye Cemiyeti adıyla tanınan bu kuruluşun fahri başkanlığına getirilmişti. 1905'te Petersburg'a yerleşen Gülnar'ın burada özellikle Türk dili ve edebiyatı öğretim ve öğrenimi yapılması için teşebbüslerde bulunduğu Avrupa gazetelerinde haber verilir ("Gülnar Hanım", *İkdam*, nr. 538, 6 Şâban 1313/21 Kânunusâni 1896).

Rus gazetelerindeki bazı haberlere bakılırsa Gülnar Hanım sonraki senelerde de Türkiye'ye birkaç defa daha gelmiştir. 1893 Aralığı başında Türkiye'den dönüşüyle ilgili haberler arasında kendisiyle Odesa'da yapılmış "Türkler Arasında Bir Rus Kadını" adlı bir de röportaj yer almaktadır. Rus basınında 1895 Kasım'ı sonu ile 1896 Şubat'ı başında da yine onun Türkiye dönüşlerine dair haberler görülür (*Novoe Vremya*, 18 [30] Oktyabrya 1895; *Sankt-Peterburskie Vedomosti*, 20 Janeri [1 Febrali] 1896. Bk. Ab-

rar Karımullin, s. 251, 300, not 16). Öte yandan Kononov'un belli bir kaynağa dayanmadan Gülnar Hanım'ın Türkiye'ye ilk gelişini 1881 yılında göstermesine mukabil 22 Kasım (3 Aralık) 1893 tarihli *Novoe Vremya* gazetesi bunu 1888 olarak kaydetmektedir (a.y., s. 300, not 7).

Rus kaynaklarında 1893'te Tatarca bir gazete çıkarma teşebbüsünden de bahsedilen Gülnar Hanım'ın 1894'te İstanbul'da *Rus Edebiyatı* adlı çalışması yayımlanır. Hintli Seyyid Emîr Ali'nin *Rûh-ı Mezheb-i İslâm - yâhud - Fahr-i Kâinat Efendimizin Zamanı ve Ta'limât-ı Dînî ve Dünnevîsi*'ni Rusça'ya çevirmek üzere ele aldığı, Rusya müslümanlarına büyük bir istifade sağlayacak bu eserden başka Tolstoy'dan *Efendi ile Uşak'ı* da Türkçe'ye tercüme etmekle meşgul bulunduğu, onun faaliyetlerinden 1896 yılı başında basına aksettiren haberler arasındadır.

Üzerinde ısrarla durduğu haftalık Tatarca gazete çıkarma, Tatar çocukları için modern eğitim veren okul açma teşebbüsleri, Rusya müslümanlarının eğitim seviyesini geri bırakma politikasını güden çarlık idaresi tarafından devamlı engellenmiş, bunda Ortodoks kilisesi ve misyonerlerinin de ayrıca bir tesiri olmuştur. Öte yandan sansür de onun Rusyalı okuyucuya Türk edebiyatını tanıtmaya yolunda yaptığı tercüme çalışmalarına izin vermemekteydi. Kurucusu olduğu Şarkiyat Cemiyeti ise çarlığın kontrolünde tutulmak istendiğinden önce velihaht Mihail Nikolaeviç'in, sonraları da Çariçe Aleksandra Federovna'nın himayesi altında bulundurulup kendisi sadece fahri başkan konumunda bırakılmıştı.

Çalışmalarını şarkiyat âlemine duyurmak isteyen Gülnar Hanım sırasıyla 1897 Paris XI., 1899 Roma XII., 1902 Hamburg XIII. ve 1905 Cezayir XIV. milletlerarası müsteşrikler kongrelerine katıldı. Arada Puşkin'in *Bahçesaray Çeşmesi* adlı ünlü eserinin Türkiye Türkçesi ve Tatarca bir arada tercümesini yayımladığı gibi, Gaspıralı İsmail Bey'in Kırım'da çıkardığı *Tercümân* gazetesine de zaman zaman bazı yazılar ve tercümelediği verdi.

1890'daki gelişinde Tepebaşı'nda Hôtel de Bellevue, 1891-1892'dekinde Hôtel de Londres'daki dairesinde belirli kabul günleri düzenleyerek devrin edebiyatçıları, İstanbul'un seçkin aile ve münevverleriyle dostluklar kurmuş olan Gül-

nar Hanım'ın hâtrası kolay kolay unutulmamış, etrafında topladığı ilgi sadece İstanbul'a geldiği vakitlerle sınırlı kalmayıp hakkında zaman zaman çıkan övücü yazı ve haberlerle II. Meşrutiyet yıllarında da devam etmiştir. Kendisi de Türk yaşayışını, aile içi hayatını yakından öğrenmek, kaleminde Türkiye Türkçesi'ni çok daha ileri ve kusursuz bir seviyeye çıkarmak arzusu ile geldiği İstanbul'dan ayrıldıktan sonra bura ile temaslarını ve dostluklarını mektuplaşmalarında sürdürmüştür. Onun, kültür ve zarafetleriyle münevver Türk kadınlığının seçkin birer temsilcisi kabul ettiği edibe ve yazar Fatma Aliye, şair Nigâr Hanım ile yazışmaları özellikle kayda değer. Hayranlarından şair ve edip Mustafa Reşid'in, onun tavsiyesi üzerine meydana getirdiği *Muharrerât-ı Nisvân* adlı eserini kendisine ithaf için yazdığı övgü dolu önsözünde (İstanbul 1313, s. 3-8), Türk aydın çevresinde Gülnar Hanım'ın nasıl bir iz bıraktığının çok parlak bir ifadesi görülmektedir.

Ahmed Midhat, Batı medeniyetinin yarattığı çeşitli kültür ve sanat müesseselerini birlikte gezerken sahip olduğu yüksek resim ve müzik terbiyesiyle de kendisine rehberlik eden, öte yandan onun kendininkilere olduğu kadar kendisinin de onun görüşlerine tesir ettiği ve aralarında büyük bir fikir dostluğu doğan Gülnar Hanım'ın hâtralarını *Avrupa'da Bir Cevelân*'i ile "kulüb-i Osmâniyanda ilelebed yaşatmak" istediğini bu eserinde ilân etmişti. Avrupa'da gördüğü insanlar, Stockholm VIII. Müsteşrikler Kongresi'nde karşılaştığı yüzlerce şarkiyatçı içinde en fazla değer verip bir roman kahramanı imişçesine şahsını, onunla kendisi arasında sürüp giden diyalogu sayfalar boyunca anlatarak eserinde baş yere oturduğu, 600'ü aşkın sayfasının onunla dolu olduğu kitabına nerdeyse "Gülnarnâme" dedirtecek olan Ahmed Midhat'ın kalemiyle tanıtılışından bu yana Türk seçkinleri ve münevverleri Gülnar Hanım'da kadınlığın ilim ve kültürde yükselişinin ileri bir temsilcisini görmüş, onun kendi kadını için de bu yolda bir örnek olmasını düşünmüştür.

Şahsına duyulan büyük sevgi ve saygıda onun yüksek kültür seviyesi kadar Türklüğe karşı beslediği samimi duygularla İslâmî değerlere olan sıcak bakışının önemli bir payı vardır. Ana dilinden bile üstün sayılmış mükemmel bir Fransızca'sı olduğu halde Türk dostları ile

daima Türkçe konuşmaya ve yazışmaya değer vermek, kendi ev içi hayatında Türk kıyafetiyle olmak, bunu fotoğrafları ile de her fırsatta öğünerek belirtmek, çocuklarını da bu şekilde giydirmek gibi Türkler'e yakınlığını ifade eden bir tutum göstermiştir.

Bir devir boyunca ülkemizde kendini tanımış olan yazarların "fâzıla-i müsteşrika Gülnar Hanımefendi", "müsteşrikîn-i meshûreden", "fâzıla-i âli-nihâd", "dânişver-i irfân ü kemâl, nihîre-i bi-hemâl", "ekmel-i nisvân", "kalbinde mahabbet-i İslâmiyye ve Osmâniyye câygîr mükemmel kadın", cehle, zulme karşı mücadelede "zamanımızın fevkalâde muhtaç olduğu kahramanlardan biri", "Gülnar Hanım nâm-i ulvîsi", "Gülnar Hanım nâm-i mübecceli", "nezd-i üstâdâneleri" gibi sözlerle yücelttiği Olga de Labedeff'in hayatının 1909'dan sonraki yılları hakkında ulaşılabilen kaynaklar bir şey söylememektedir.

Eserleri. 1. *Kâbusnâme* (Kazan 1886). Kayyûm Nâsîrî'nin Farsça aslından kısaltılmış olarak 1882'de Tatarca'ya yapıldığı tercümenin Rusça'ya çevrilmiş metnidir (krş. *Osmanlı Müellifleri*, III, 154). 2. *Kar Fırtınası* (Puşkin'den tercüme, İstanbul 1307; *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3683, 6 Rebülevvel 1308/20 Teşrînevvel 1890-nr. 3691, 15 Rebülevvel 1308/29 Teşrînevvel 1890). 3. *Şair Puşkin* (İstanbul 1308; *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3745, 31 Cemâziyelevvel 1308/12 Kânunusâni 1891-nr. 3752, 6 Cemâziyelâhir 1308/20 Kânunusâni 1891). Gülnar Hanım'ın Puşkin'in hayatı ve eserleri hakkında hazırladığı tahlilî bir monografidir. 4. *Lermentof'un İbليس'i* (İstanbul 1308; *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3800, 7 Şâban 1308/18 Mart 1891-nr. 3824, 6 Ramazan 1308/15 Nisan 1891). Müellifin *Demon* adını taşıyan büyük poeminin seçme kısımları ile mensur tercümesi olup başında Gülnar Hanım'ın eserin tahlil ve değerlendirmesini yapan önsözü yer almaktadır. 5. *Redd-i Renan. İslâmiyet ve Fünûn* (Atâullah Bâyezidof'tan tercüme, Ahmed Cevdet ile birlikte, İstanbul 1308; *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 3789, 23 Receb 1308/4 Mart 1891-nr. 3795, 30 Receb 1308/11 Mart 1891; tercümesinden yıllar önce gazete bu eseri ilk çıktığında Türk okuyucusuna haber vermişti, *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 1693, 25 Rebülevvel 1301/24 Kânunusâni 1884). 6. *İslâmiyet'in Maarife Tatbiki ve Nazar-ı Muârzinde Tebyîni* (Atâullah Bâyezidof'tan tercüme, Ahmed Cevdet ile birlikte, İstanbul 1308; *Tercümân-ı Hakikat*,

nr. 3825, 7 Ramazan 1308/16 Nisan 1891-nr. 3849, 7 Şevval 1308/16 Mayıs 1891). 7. *İlyas-yâhud-Hakikat-ı Ginâ* (Tolstoy'dan tercüme, İstanbul 1309; *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 4041, 28 Cemâziyelevvel 1309/30 Kânunuevvel 1891-nr. 4054, 13 Cemâziyelâhir 1309/14 Kânunusâni 1892). Gülnar Hanım, Tolstoy'un Başkîrt Türkü Ufalı İlyas'ın macerasını anlattığı bu küçük eserin, Türkçe'yi öğrendiği sıralarda yaptığı ilk tercüme denemesi olduğunu kaydeder. 8. "Familya Saâdeti" (Tolstoy'dan tercüme, İstanbul 1309; *Tercümân-ı Hakikat*, nr. 4069, 2 Receb 1309/1 Şubat 1892-nr. 4146, 29 Şevval 1309/26 Mayıs 1892). 9. "Kont Tolstoy'un Avama Mahsus Hikâyeleri: İki Pîr", *Tercümân-ı Hakikat* (nr. 4133, 18 Ramazan 1309/15 Nisan 1892-nr. 4146, 8 Şevval 1309/15 Mayıs 1892). Buna yine Tolstoy'dan *İvan İlyiç'in Ölümü ve İnsan Ne ile Yaşar* adlı tercümeleri de ilâve edilmelidir. 10. *Kâğıt Oyunu* (Puşkin'den tercüme, İstanbul 1309). Puşkin'in *Maça Kızı* adıyla bilinen eserinin tercümesidir. 11. *Rus Edebiyatı* (İstanbul 1311). Gülnar Hanım'ın telif eseri olan bu kitap, Rus edebiyatının ilk devreleri hakkında umumi bir girişten sonra Simeon Polotski'den başlayarak Tolstoy'a kadar en önde yer tutmuş yirmi şahsiyetin ayrı ayrı edebî portresinin verildiği bir edebiyat tarihidir. 12. *Les femmes musulmanes* (Paris, ts.). Fatma Aliye Hanım'ın *Nisvân-ı İslâm* adlı eserinin Gülnar Hanım tarafından notlar ilâvesiyle Fransızca'ya yapılmış tercümesidir. 13. *De l'émancipation de la femme musulmane* (Lisieux, ts.). Gülnar Hanım'ın 1899 Roma XII. Müsteşrikler Kongresi'nde verdiği tebliğin küçük bazı ilâvelerle genişletilmiş şeklidir. İslâmiyet'in, müslüman kadınının tahsil görmesine ve içtimai hayatta yer almasına engel olduğu yolundaki yaygın kanaatin asılsızlığını İslâm tarihinden delillerle ortaya koymaya çalışan tebliğde ayrıca müslüman kadınının fikrî ve içtimai seviyece yükselme şartları üzerinde durulur. Büyük bir ilgiyle karşılanan bu küçük hacimli eserin çeşitli baskıları ve birçok tercümesi yapılmıştır. 1900'de Petersburg'da *Ot Emansipaçii Musulmanskoy Jençini* adıyla Rusça'sının ardından, aynı yıl yine Petersburg'da Tatarca olarak *Moselman Hatın-Kızlarının Tormuş Hele Turndağı* adı altında kongreye sunulan ilk şekliyle yayımlandığı gibi, daha sonra yeniden ele alınmış Fransızca versiyonundan Bakülü Emine Batırış tarafından Rusça'ya yapılan ter-

cümesinin 1905 yılında Rusça *Baku* gazetesinde basılmasının yanı sıra, 1906'da Rakîb Rakîbî tarafından Rusça'dan Tatarca'ya yapılan tercümesi Kazan'da *Kazan Muhbiri* gazetesinde tefrika edilmiş, ayrıca *Müslimeler Hürriyeti-İslâm Kızının Evvelki ve Hâzırki Hâli* adı altında 1907'de Petersburg'ta yayımlanmış, Kahire'de basılan diğer bir tercümesinin de A[li] Ulvi imzası ile bir tefrikası yapılmıştır ("İslâm Kadınlarında Hürriyet", *Kadın*, Selânik, nr. 12, 29 Kânunuevvel 1324-nr. 15, 19 Kânunusâni 1324). Daha sonra Rakîb Rakîbî'nin Tatarca tercümesi üzerinden Kaya Nûri tarafından 1919'da Türkiye Türkçesi'ne yapılan bir tercümesi çıkmıştır: *Müslimeler Hürriyeti. İslâm Kızının Evvelki ve Şimdiki Hâli* (İstanbul 1335). Rusça'sı ilk defa 1900'de yayımlandığında tebliği Rusya'da Ortodoks çevresi ve misyonerlerce sert bir tepkiyle karşılanan Gülnar Hanım, 1902 XIII. Hamburg ve 1905 XIV. Cezayir Müsteşrikler kongrelerinde de aynı konu üzerinde tekrar tekrar durmaktan geri kalmaz: "Les nouveaux droits de la femme musulmane" (*Verhandlungen des XIII. Internationalen Orientalisten-Kongresses*, Sektion VI. İslâm, Leiden 1904, s. 314-319 ve *Actes du XIVe congrès international des orientalistes*, Paris 1906-1908, III, 14-16). 14. *Abrégé de l'histoire de Kazan* (Rome 1889). Tatar halkının tarihini Volga Bulgarları'ndan başlayarak Kazan Hanlığı ve sonrasıyla bir çerçeve içinde ele alan bir çalışmadır. Bu eser de Roma XII. Müsteşrikler Kongresi'ne sunulmuş ve geniş bir takdir görmüştür. Gülnar Hanım, ilgi duyduğu Volga Bulgarları konusunu şu çalışmasında da ayrıca işler: "Metallspiegel von Bulgar" (*Globus*, nr. 17, 1899, s. 293-294). 15. *Notice au sujet d'un manuscrit arabe sur l'histoire de la conversion de la Georgie*. Gürcistan'da İslâmiyet'in yayılma ve yerleşmesine dair 1905 XIV. Cezayir Müsteşrikler Kongresi'nde verilmiş tebliğdir. 16. *Récits de voyages d'un arabe. Traduit de l'arabe par Olga de Lebedew* (Paris 1905). Rusya'ya ilk seyahatinde 1652'de İstanbul'a uğramış olan Antakyalı Patrik Makarius'un, daha sonra yaptığı ikinci Rusya seyahatinden dönüştü 1669'da bir süre kaldığı Gürcistan hakkında, seyahatnâmesinin 28-31. fasıllarında anlattıklarının Arapça metniyle bunun Fransızca'ya tercümesidir. Metni basılmamış olan eserin burada 1756'da istinsah edilen Vatikan nüshası esas alınmıştır (eser hakkında etraflı

bilgi için bk. Kraçkovskiy, "Arabskaya Geograficeskaya Literatura", *İzbranniya Soçinenia*, Moskva - Leningrad 1958, IV, 703-704; a.mlf., *Tārīhu'l-edebl-i-coğrafi* f'ıl-*Arabi* (İtrc.- Salâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, II, 722-723). Çetin bir Arapça ile yazılmış olan eserin adı *Nebzetün fi aḥbârî'l-Kürç* olarak verilmektedir (Serkîs, *Mu'cem*, II, 1782-1783).

BİBLİYOGRAFYA :

Hakkında etraflı ve ciddi herhangi bir araştırma yapılmamış olan Gülnar Hanım'ın özellikle İstanbul'a gelişleri ve buradaki çeşitli faaliyetleriyle ilgili, başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler, maddede doğrudan doğruya devrin basımından elde edilmek suretiyle verilmiştir. Metinde gösterilenler dışında bk. Ahmed Midhat, *Avrupa'da Bir Cevlân*, İstanbul 1307 [1890], s. 173-787; "Gülnar Hanım, Nâm-ı Diğer Madam Olga De Lebedef", *SF*, nr. 15 (20 Haziran 1307), s. 170-173; "Gülnar Hanım. Gaspoja Lebedeva", *İkdam*, nr. 343, İstanbul 18 Muharrem 1313/10 Temmuz 1895; [Abdullah Cevdet], "Gülnar Hanım. Madam Olga Dö Lebedef", *Kadın*, nr. 16, Selânik 26 Kânunusânî 1324, s. 7-9; VI. Gordlevskiy, *Oçerki Po Novoy Osmanskoy Literatur*, Moskva 1912, s. 72, 84; İsmail Habib Sevük, *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, İstanbul 1941, II, 267-268, 275-276, 282-283, 602 (bu eserde Gülnar Hanım'ın sadece Rus edebiyatından tercümeleri ve *Rus Edebiyatı* adlı kitabı pek amiyane bir tarzda bahis konusu edilir); B. M. Dançig, *Bliñniy Vostok v Russkoy Nauke i Literature*, Moskva 1973, s. 280, 371-372; "Lebedeva, Olga Sergeevna", *Biobibliograficeskiy Slovar. Otočestvenniñ Tyurkologov* (nşr. A. N. Kononov), Moskva 1974, s. 204-205 (burada Rus kaynaklarından istifade edilmiş bazı bilgilere mukabil, Gülnar Hanım'ın İstanbul'a gelişleri ve buradaki faaliyetleri hakkında olanların mühimce bir kısmı düzeltilmeye muhtaçtır); *Türk Ansiklopedisi*'nden (XVIII, 1970, s. 152-153) *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'ne kadar (III, 1979, s. 306) söz konusu edildiği çeşitli Türkçe ansiklopedilerde Gülnar'a dair birbirinin tekrarı veya hulâsasından ileri gitmeyen bilgiler çok yetersiz olduğu kadar, daha doğum tarihinin 1865 olarak gösterilmesinden başlayarak birçok yanlışla doludur; Abrar Karimullin, *Knigi i Lyudi*, Kazan 1985, s. 243-262 (içindeki, Rusya basını ve bazı akademik kuruluşların arşivlerinden faydalanılmış yeni bilgilere mukabil bu çalışma, Türk kaynaklarına tamamıyla yabancı kalmak gibi mühim bir eksiklikten başka kronolojik intizamsızlığı ve birtakım irtibatsızlıkları, Ahmed Midhat Efendi'yi Ahmed Midhat Paşa ile karıştırıp paşaya dair bir eseri referans göstermek çeşidinden hataları dolayısıyla ihtiyatla kullanılmalıdır); Nazan Bekiroğlu, "Unutulmuş Bir Müsteşrik: Olga Dö Lebedeva / Madam Gülnar", *Dergâh*, nr. 46, İstanbul 1993, s. 8-10 (bu yazı, belirtilen çerçevenin kısmen dışına çıkabilmiş olmakla beraber, verilen kontrolsüz ve çelişkili bilgiler yanında birçok yanlış da beraberinde taşıdığı gibi yeni malzemeler getirecek kaynaklardan uzak kaldığı için aynı zamanda yetersizdir).

ÖMER FARUK AKÜN

Gülnüş Emetullah Sultan'ın yağlı boya portresi (TSM, Portreler, nr. 17/144)

GÜLNÜŞ EMETULLAH SULTAN

(ö. 1127/1715)

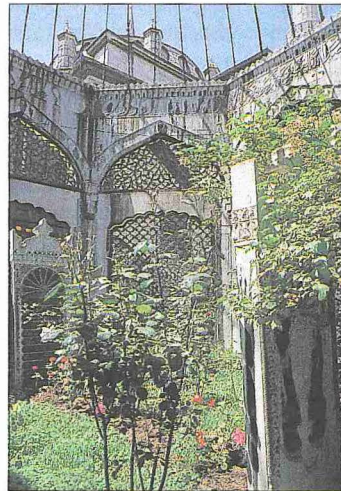
Osmanlı Padişahı
IV. Mehmed'in zevcesi,
II. Mustafa ve III. Ahmed'in annesi.

Venedikli Verzizzi ailesinden olup 1640'lı yıllarda Girit'te doğduğu sanılmaktadır. Râbia Emetullah Gülnüş ve Emetullah Gülnüş adlarıyla da anılır. Girit serdarı Deli Hüseyin Paşa'nın Resmo'yu fethi sırasında esir düşerek İstanbul'a götürülmüş ve saraya takdim edilmiş, kendisine güzelliği dolayısıyla Gülnüş adı verilmiştir.

Gülnüş Emetullah, kısa zamanda IV. Mehmed'i kendisine bağlayıp sarayda başkadın oldu. 1664'te Şehzade Mustafa'yı, 1673'te Şehzade Ahmed'i dünyaya getirmesi onun saraydaki mevkiini iyice kuvvetlendirdi. Tahta kendi oğullarının oturmasını sağlamak için bir ara saray entrikalarına girerek Şehzade Süleyman ile Şehzade Ahmed'i bertaraf etmek istediyse de Vâlide Hatice Turhan Sultan buna imkân vermedi. Gülnüş Sultan, vâ-

lide sultanla iyi geçinmeye dikkat etmiş, onun 1683'te ölümü üzerine harem tek hâkimi olmuştur. Av meraklısı IV. Mehmed sık sık gittiği ve uzun süre kaldığı Balkan şehirlerine onu da beraberinde götürmüştür. Günlerini genellikle Edirne Sarayı'nda geçiren Gülnüş Sultan'ın mevkii kocası IV. Mehmed'in 1687'de tahttan indirilmesiyle sarsıldı, Topkapı Sarayı'ndan alınarak Beyazıt'taki Eski Saray'a nakledildi. II. Süleyman ve II. Ahmed'in saltanatları sırasında burada mütevazî bir hayat süren Gülnüş Sultan, oğlu II. Mustafa'nın 1695'te tahta çıkması ile vâlide sultan olarak tekrar nüfuz kazandı ve padişah olan oğlunun bulunduğu Edirne'ye gitti (28 Cemâziyelâhir 1106/13 Şubat 1695). Öteki oğlu III. Ahmed'in saltanatında da devam eden vâlide sultanlığı 9 Zilkade 1127'de (6 Kasım 1715), Silâhdar'a göre ise 8 Zilkade'de (5 Kasım) Edirne'de vefatına kadar aralıksız yirmi yıl sürdü. Naaşı İstanbul'a getirilerek Üsküdar'da yaptırdığı Yeni Vâlide (Vâlide-i Cedîd) Camii önündeki türbesine defnedildi.

Sağlam mevkiine rağmen genellikle siyasetten ve nisbeten de saray entrikalarından uzak kalan Gülnüş Vâlide Sultan'ın muhtemelen bu tutumundan dolayı Osmanlı kroniklerinde hayratıyla ilgili kayıtların dışında faaliyetlerine pek yer verilmemiştir. Gülnüş Sultan'ın hayratı arasında, hasekiliği esnasında Mekte'de yaptırdığı Hasekiye İmaret, hac yolundaki çeşme ve kuyular, büyük oğlu Sultan Mustafa zamanında Galata'da yanmış olan eski bir kilisenin yerinde inşa ettirdiği Yenicami ve çeşmesiyle küçük oğlu Sultan Ahmed'in saltanatı sırasında Üsküdar İskelesi'nin sağında yaptırdığı cami, sebil, çeşme, imaret, sıbyan mektebi ve medreseden oluşan kül-

Gülnüş Emetullah Sultan'ın mezarı ve kendi adıyla anılan çeşmesi - Üsküdar / İstanbul

